NURMIJÄRVEN MUSEON NIITTYALUEIDEN HOITOSUUNNITELMA

Selen Raiskila

Taustaa

Perinnemaisemat ovat maaseudun helmiä. Perinnemaiseman perinnebiotoopit ilmentävät perinteisten maankäyttötapojen, kuten niiton, laudunnuksen ja lehdestyksen muovaamia elinympäristöjä. Erilaiset pienialaiset biotoopit (peltosaarekkeet, kedot, hakamaat) luovat maiseman erityispiirteet. Varsinkin kedot ja niityt tunnetaan arkeofyyttienrunsaudesta. Arkeofyytit eli muinaistulokkaat ovat kasvilajeja, jotka ovat saapuneet Suomeen ihmisen toiminnan vaikutuksesta ennen 1600-lukua (*Leena Hämet-Ahti et al.: Retkeilykasvio. Helsinki: Yliopistopaino, 1998*). Monia arkeofyyttikasveja on käytetty esimerkiksi ravintona, lääkkeinä ja mausteina.

Hoitoalueen esittely

Museotalon pihapiiri muodostuu pienialaisesta kuivasta niitystä (keto), kallioniitystä sekä reunaosien tuoreesta niitystä ja nurmikosta. Pihalla on muutamia puita, kuten vaahteroita. Suurin osa puustosta on kiinteistön reunoilla rajaamassa aluetta (hakamaa-tyyppinen). Museotalon seinustalla sisäänkäynnin vieressä kasvaa myös juhannusruusuja ja museotalon takana on jäljellä vielä vanhoja marjapensaita. Lisäksi piha-alueella on sijainnut ryytimaa. Pihan ketoniitty on pahoin heinittynyttä.

Pihapiirin näkymä niiton jälkeen (2017).

Niitetty keto (2017).

Kasvikartoitukset

Museoalueelle on tehty kaksi kasvikartoitusta: Erkamo 1990 ja Alanko 2008. Kasvikartoituksista on tehty taulukko (Liite 1). Erkamo (1990) arvioi, että pihapiirin lajimäärä olisi noin 90 lajia eli alue olisi keskimääräistä lajirikkaampi, johtuen erilaisista kasvupaikoista (kallio, keto, tuore/rehevä niitty, tienpientareet). Oletettavaa on, että alueen lajisto on pääpiirteissään samanlaista kuin 120

vuotta sitten Aleksis Kiven eläessä. Alueelta on kartoitettu arkeofyyttejä 19 lajia. Vieraslajeja on kirjattu 5 lajia.

Tavoitteet

Hoitosuunnitelman tavoitteena on ennallistaa museon pihapiiriä alkuperäiseen muotoon (perinnebiotooppi) sekä lisätä ketoniityn monimuotoisuutta (kasvilajisto ja hyönteislajisto).

Pihapiirin niitto (2017).

Perinnebiotoopeista tärkeimpiä ovat juurikin erilaiset kedot. Ne ovat laiduntamisen ja niiton muovaamia maisemia, jotka ovat perinteisten maankäyttötapojen muuttuessa vaarantuneet tai hävinneet kokonaan.

Ketoja eli kuivia niittyjä esiintyy kuivilla hiekka- ja kalliomailla, laidunnetuilla kumpareilla ja mäillä. Ne ovat usein hyvin pienialaisia. Ketojen tyypillinen kasvillisuus koostuu matalista ruohoista ja heinistä, joita ovat esimerkiksi huopakeltano, keltamatara, kissankäpälä, lampaannata ja mäkitervakko.

Ketojen merkitys uhanalaiselle lajistolle on suuri, sillä 45% kulttuuriympäristöjen uhanalaisista lajeista elää kedoilla. Ketojen hoito niittämällä tai laiduntamalla on keskeistä lajiston säilyttämiseksi.

Perinnebiotoopeilla on omat indikaattorilajinsa, joiden avulla voidaan arvioida perinteisen maankäytön päättymisestä kulunutta aikaa sekä tarvittavan hoidon laatua ja määrää. Hoitamattomalla niityllä runsastuvat etenkin ne lajit, jotka hyötyvät lisääntyneestä ravinnepitoisuudesta (poistamaton kasvimassa lannoittaa). Esimerkiksi päivänkakkarat, metsäkurjenpolvet, särmäkuismat tai siankärsämöt ovat merkki lajiston yksipuolistumisesta ja niityn rehevöitymisestä. Herkät perinnelajit, kuten kissankello, ketoneilikka ja nurmilaukka vaativat valoisaa ja vähäravinteista alustaa. Ennallistettaessa niittyä on arvioitava saadaanko niityn olosuhteet sellaisiksi, että herkät perinnebiotooppilajit saadaan lisääntymään.

Säännöllisellä niitolla saadaan jo muutamassa vuodessa tuloksia. Varsinkin tuoreilla niityillä nähdään nopeasti niiton vaikutukset. Rehevillä niityillä, joilla kasvaa mesiangervoa, koiranputkea, vadelmaa ja pelto-ohdaketta ei saada lajeja poistettua edes niittämällä vaan sen hoito on lähinnä ylläpitohoitoa. Kallioalueet ja kuivat kedot eivät välttämättä hyödy niittämisestäm joten niiden kohdalla harkitaan niittoa tehtäväksi vain joka toinen vuosi tai ei ollenkaan.

Myös luonnon monimuotoisuus on yksi tärkeä luonnonvara, jotka on huomioitava hoidon suunnittelussa. Huomioitavaa on, että kasvien siirtäminen ja puutarhamainen hoito eivät kuulu perinnemaisemien hoidon periaatteisiin.

Hoitosuunnitelman laadinta

Alueen hoidon suunnittelu aloitettiin vuonna 2017. Pihapiirin kasvilajeja seurattiin ja niistä tehtiin alustava lista, jota verrattiin aiempiin kartoituksiin (Liite 1). Heinä ja saniaiskasveja ei kartoitettu. Koko alue niitettiin elokuun aikana 2 kertaa sekä niittojäte korjattiin ja vietiin pois. Pihapiiristä poistettiin levinneitä juhannusruusun versoja sekä leikattiin niityllä kasvavia pensaikkoja pois.

Museoalueen ketoa voidaan hoitaa jatkossa vuosittain siten, että ketokasvien määrä saadaan kasvamaan. Tavoitteena on luoda tasapainotila, jossa kasvien ja hyönteisten määrä on optimaalinen (Kuva 1). Perinnemaisemien hoitoa suunniteltaessa on järkevää luokitella kasvit hoidosta hyötyviin lajeihin sekä lajeihin, jotka valtaavat alueen hoidon loputtua.

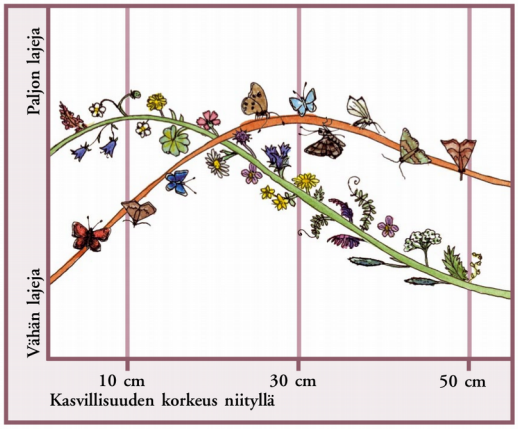

Kuva 1. Niittyjen kasvit hyötyvät voimakkaammasta niitosta. Kasveilla lajitiheys on suurin, kun kasvillisuus pidetään alle 10 cm korkuisena. Perhosille optimaalinen niittykasvillisuuden korkeus on noin 30 cm (lähde: Perinnebiotooppien hoitokortti 10). Hoidon suunnittelussa ja tavoitteissa on mietittävä mitä hoidolla halutaan saavuttaa.

Hoidettavat alueet

Museoalueen pihapiiri koostuu erilaisista kasvuolosuhteista (tuore/rehevä niitty, keto, kallioalueet, hakamaatyyppiset reuna-alueet ja tienpientareet). Jokaiselle alueelle on laadittu oma hoitosuunnitelma, sillä alueet tarvitsevat erilaisen hoidon.

Pihapiirin eri kasvuolosuhteet: Kallioalueet (harmaa), Keto (oranssi), tuore niitty (vaaleanpunainen) ja rehevä niitty (vihreä, huom. Alueella erillinen suunnitelma). Alueet mitataan ja kartoitetaan vuoden 2018 aikana, jolloin niityn ja kedon hoitosuunnitelma tarkentuu.

Niitto

Niitto ylläpitää alueiden avoimuutta, lisää valoa ja vähentää ravinteisuutta, mistä useimmat perinnemaisemalajit hyötyvät. Usein niiton myötä jo hävinneet lajit tulevat uudestaan esiin maan siemenpankista olosuhteiden parantuessa. Myös lukuisat hyönteiset, kuten päiväperhoset, mesipistiäiset ja kovakuoriaiset viihtyvät niitetyllä niityllä. Niitto onkin paras hoitokeino alueilla, joilla ei haluta laidunnusta.

Niitto tehdään yleensä kerran kesässä, mutta rehevillä alueilla voidaan niittää myös 2-3 kertaa. Kuivilla ja karuilla kalliokedoilla riittää niitto joka toinen vuosi. Hyönteislajiston kannalta on parempi, jos osa alueesta jätetään aina niittämättä.

Niittoheinät korjataan aina huolellisesti pois tai käytetään rehuna, kuivikkeena tai kompostoidaan. Niittojäte voidaan myös polttaa (huom. Ei sovellu museokohteella!).

Paras niittoajankohta on kasvien kukinnan ja siementen tuleentumisen jälkeen heinäkuun puolivälistä elokuun alkuun. Peruskunnostettavat niityt on hyvä niittää jo kesäkuun alussa, jotta haittakasvit eivät ehdi siementää. Niitto voidaan tehdä laikkuina niille alueille, joilta haittakasvillisuus halutaan poistaa.

Niittoon voidaan käyttää perinteistä viikatetta, niittokonetta tai raivaussahaa, jossa on niittoterä. Siimaa ei suositella, koska se aiheuttaa muoviroskaa.

Niittoajankohta vaihtelee vuosittain riippuen lämpötiloista. Yleisesti ottaen perusniitto tehdään heinä-elokuun vaihteessa. Runsaslajisen niityn niitto kannattaa jättää elokuun loppuun, jolloin kaikki kasvit ovat ehtineet siementää.

Toimenpiteitä:

- Puuston ja pensaiden raivaus (Heikki Kiuru)
- Niitto vuosittain mieluiten elokuun alussa (erilliset suunnitelmat eri osa-alueille)
- Kalliokedon viikateniitto ja haravointi, joka toinen vuosi
- Niittojätteen korjaus!

Museon pihapiirin niitto 2017.

Muu kunnostus

Pihapiirin ja eri kasvualueiden hoidolla pyritään ennallistamaan aluetta sen alkuperäiseen muotoon. Niittyalueiden hoidon lisäksi voidaan tehdä muita toimenpiteitä, joilla alueen historiallista näyttävyyttä ja mielenkiintoa korostetaan edistämällä luonnonmonimuotoisuutta. Tällaisia toimenpiteitä ovat esimerkiksi hyönteishotellit.

Esimerkki hyönteishotellista (luonnossa.org).

HOITOKORTTI

Kohde:	Aleksis Kiven koti, Nurmijärven museo
Sijainti:	Palojoentie 271, 01940 Palojki
Kuvaus:	Koko pihapiirin koko on n. 7500 m^2, josta niittymäistä aluetta on noin 1700 m^2 ja kalliota noin 150 m^2. Alue mitataan tarkemmin kesän 2018 aikana ja kasvualueet jaotellaan kokonaisuuksiksi, joille tehdään tarkempi hoitosuunnitelma.
Kasvilajisto:	Liite 1. Kasvikortti
Hoidon tavoite:	Aluetta hoidetaan niittämällä siten, että jokaiselle kasvualueelle (tuore/rehevä niitty, kallio, keto) saadaan aikaan niille tyypillinen lajisto. Tavoitteena on palauttaa alue alkuperäiseen tilaan (historiallinen aineisto) sekä lisätä joidenkin kasvilajien määrää, jotta mahdollistetaan monimuotoinen ja runsas kasvi- ja hyönteislajisto (näyttävyys, hyönteishotellit).
Toimenpiteet:	Kallio ja keto: niitto joka toinen vuosi, niittojäte korjataan pois. Hyönteishotellit. Rehevä/tuore niitty: alkuvuosina (2-3 vuotta) niitto 2-3 kertaa kesässä (kesäkuun loppu, heinä-elokuun vaihde, elokuu), siten että niitetään pääasiassa heinäkasveja pois. Niittojäte korjataan pois. Rikkakasvit: Juolavehnää, nokkosta ja muita rikkakasveja torjutaan kitkemällä ja peittämällä (kookosmatto). Erillinen suunnitelma? Nurmikko: Nurmikko ajetaan kesäkuukausina tarvittaessa. Puusto ja pensaat: Hoito erillisen suunnitelman mukaan (Heikki Kiuru).
Yhteistyötahot:	Nurmijärven Luonto ry ja Palojoen kyläyhdistys ry